

3 VÝZKUMNÁ ČÁST

Začlenění multikulturní výchovy do školních vzdělávacích programů na středních odborných školách z pohledu učitelů v r. 2009

Problematikou začlenění MKV do RVP a následně do ŠVP na různých úrovních vzdělávání se zabývám již několik let. V současné době mne zaujala problematika začlenění MKV do ŠVP středních odborných škol. Zajímala mne názor vyučujících, jejich myšlenky, nápady a plány, které v rámci uvedené problematiky mají.

Základní otázkou, kterou jsem si položila, bylo: plánují SOŠ začlenění MKV do svých ŠVP přesto, že MKV není uvedena jako samostatný předmět ani jako samostatné průřezové téma, je pouze jednou částí učiva v rámci všeobecně vzdělávacího společenskovedního bloku, nejčastěji realizovaná v rámci předmětů občanská výchova a základy společenských věd (názvy předmětů mohou být různé, školy mají pravomoc zvolit si v rámci ŠVP vlastní název) nebo v rámci průřezového tématu občan v demokratické společnosti. Přesto mne napadlo, že by některé školy mohly vytvořit samostatné vyučovací předměty s náplní MKV zejména vzhledem k závažnosti tématu a chtěla jsem zjistit, jaká je aktuální skutečnost. Dále mě zajímalo, nakolik jsou učitelé středních odborných škol otevření tomuto tématu, nakolik si uvědomují, že se může prolínat všemi vzdělávacími oblastmi všeobecně vzdělávacího i odborného bloku. V tomto bodě jsem předpokládala, že bude třeba jisté osvěty a nabídky možností jak MKV do jednotlivých předmětů začlenit. V neposlední řadě mě zajímalo, zda si učitelé uvědomují multikulturní realitu současného světa a zda se s ní vědomě setkávají a zda předpokládají, že škola může žáky na multikulturní současnost připravit.

Provedla jsem krátkou sondu, pilotáž, v říjnu roku 2008, kdy ještě SOŠ podle svých ŠVP nevyučovaly (kromě pilotních škol, první vlna začala vyučovat

od 1.9.2009). V rámci této pilotáže jsem oslovila 21 učitelů středních odborných škol a položila jim otázku:

1. Měla by vaše škola zařadit MKV do svého ŠVP?

Odpověď mě zaskočila, většina učitelů (17) ještě nebyla seznámena s RVP pro vzdělávací obory ve kterých učila, takže bylo relativně možné, že jsem oslovila zrovna ty, kteří byli zahrnuti až do 2. či 3. vlny zavádění RVP a o začlenění MKV neměli žádné informace.

Zároveň jsem ale zjistila, že v rámci diskuse kolegy učitele problematika MKV zajímá a chtějí o ní vědět více. Proto jsem se rozhodla, že se budu problematice intenzivněji věnovat.

Kromě zřetelného cíle tohoto dotazníkového šetření – zjistit odpovědi na položené otázky, bylo mým skrytým cílem otevřít diskusi k danému tématu, upozornit učitele na téma MKV vůbec, přimět je k zamyšlení a diskusi o multikulturní problematice.

3.1 Metodologie výzkumu

(metodologie sběhu dat a zdůvodnění výběru metod vyhodnocování dat a jejich interpretace)

Pro dotazníkové šetření jsem zvolila způsob komunikace přes internet a formu osobního styku na různých školeních, vzdělávacích akcích a při osobních setkáních, kdy jsem oslovovala kolegy učitele ze středních škol a navazovala s nimi kontakty. V roce 2009 jsem sestavila dotazník¹ a jeho prostřednictvím jsem začala zjišťovat současný stav jejich pohledu na zařazení MKV do školních vzdělávacích programů.

¹ *Dotazník je přílohou č. 2 rigorózní práce*

Odpovědi respondentů jsem zpracovala do přehledu a do „koláčových“ grafů, které se mi pro problematiku zdály nejvhodnější, protože okamžitě zobrazí zastoupení jednotlivých odpovědí.

V rozboru, následné diskusi, jsem se zabývala zejména respondenty, kteří volili nepředpokládanou, neočekávanou odpověď. Ty jsem také v souladu s dalším cílem (šíření osvěty ve věci MKV na SOŠ) své práce kontaktovala a v diskusi se snažila hledat příčiny jejich volby.

Vzhledem k tomu, že jsem s většinou respondentů udržovala kontakt e-mailem či osobní, protože jsem jim slíbila, že je budu o po vyhodnocení dat informovat, mohla jsem s nimi zavést diskusi na některá témata, která se mi zdála pro další diskusi vhodná a to zejména s respondenty, se kterými jsem měla e-mailové spojení. Výběr této diskuse je součástí mé práce, uvedeno vždy pod grafem k příslušné otázce. Parametry, podle kterých jsem vybírala příspěvky do zveřejněné diskuse, uvedu dle potřeb v dalším textu. Cílem diskuse bylo „dokreslit“ situaci v dané věci. Odpovědi z diskuse nepovažuji za možné zpracovat do tabulek a ani se neodrazily v grafickém znázornění odpovědí. Jedná se o úvahy, osobní názory mé i respondentů, o nápady a inspiraci, jak s MKV v rámci ŠVP pracovat, kam ji zařadit, jak na její témata pohlížet atd...

3.2 Popis skupiny respondentů

Od počátku roku 2009 jsem oslovila prostřednictvím internetu přes 200 středních odborných škol, respektive vedení těchto škol, s žádostí o zapojení do výzkumu začlenění MKV do ŠVP. Oslovené školy jsem nijak nevybírala, e-mailový dopis jsem zaslala školám dle pořadí v seznamu škol na internetu pod názvem Internetový atlas školství². Jako jediný parametr jsem zadala střední

² <http://www.atlasskolstvi.cz/>

odborné školy. Výzvy k zapojení do mých aktivit jsem zasílala průběžně, od ledna 2009 do června 2009.

Do 30. 6. 2009 jsem obdržela **102 řádně vyplněných dotazníků pro učitele**, většinu prostřednictvím e-mailové pošty, část prostřednictvím České pošty vytištěné a doplněné rukou konkrétních respondentů do tiskopisů dotazníků, nejmenší část jsem obdržela osobně při individuálních setkáních s učiteli SOŠ.

Dotazníky jsou anonymní. Respondenti neuváděli své jméno ani školu, na které učí.

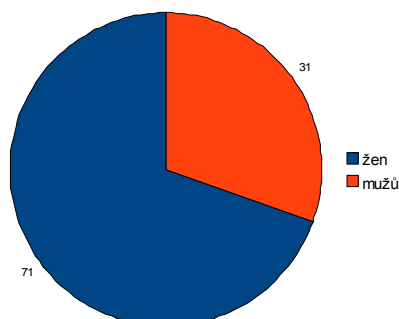
Mým cílem není srovnávat jednotlivé školy mezi sebou ani názory jednotlivých učitelů v rámci jedné školy, uvedené údaje ani nemám k dispozici.

Očekávám, že pokud učitelé jedné školy společně konzultovali otázky v dotazníku, mohlo dojít k ovlivnění a vyplnění jednotlivých otázek shodně v několika dotaznících, jakoby „za celou školu jednotně“, nicméně tento údaj není dle mého názoru zkreslující, protože v tomto smyslu bude také MKV začleněna do jejich ŠVP.

Mým cílem bylo vytvořit si obraz vztahu oslovených respondentů k realizaci MKV na středních odborných školách a to, zda vůbec očekávají, že budou témata MKV cíleně zařazovat do ŠVP a tím i do výuky, a zda je oslovení respondenti považují v rámci učiva SOŠ za důležité, podstatné, nutné.

Do výzkumu se zapojilo celkem 102 respondentů, z toho bylo 71 žen a 31 mužů, což činí 70% žen a 30% mužů ze všech respondentů. Tento údaj nepovažuji za nijak překvapivý, ani není pro můj podstatný (nezabývám se genderovou tematikou). Údaj více-méně koresponduje s obecnou situací ve školství, kde převládají ženy-učitelky nad muži-učiteli.

Graf č.1, skupina respondentů dle pohlaví

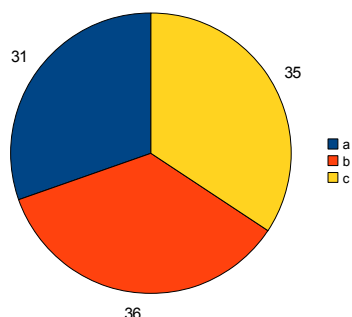

Domnívám se, že není ani možné říci, že by se ženy zapojily do výzkumu aktivněji a muži méně aktivně, protože nemám údaj ke kolika učitelům příslušných pohlaví se mé dotazníky dostaly a kolik z nich se rozhodlo zapojit se, a kolik ne. Nicméně u jednotlivých zkoumaných položek bude (alespoň pro mne) zajímavé konfrontovat názory žen - učitelek a mužů - učitelů, i když to není hlavní cíl mého zkoumání práce.

Jednou z položek v dotazníku byla „**identifikace**“ **vzdělávacího oboru**, ve kterém učitel aktuálně učí. Upozorňuji, že učitel může učit ve více oborech na jedné škole i na více školách (například zároveň učí v oboru podnikatel, obchodník, prodavač). Tento údaj jsem statisticky nezpracovávala, protože pro můj výzkum nebyl podstatný, ale více mne zajímalo, od kterého roku se bude v příslušných oborech vyučovat v 1. ročníku dle vlastních ŠVP. Proto jsem požádala o uvedení jednoho hlavního oboru, který byl zapsán jako první a učitel v něm učí nejvíce předmětů, popřípadě se podílí na tvorbě jeho ŠVP.

To, zda již byl, nebo ještě nebyl schválen RVP pro příslušný vzdělávací obor může být důležitým kritériem pro stupeň znalostí a vědomostí učitele o RVP a přípravě ŠVP. Na některé skutečnosti z této oblasti ještě poukážu.

Graf č.2, období zavedení ŠVP v daném oboru do praxe

a od roku 2009 se bude vyučovat podle ŠVP v 31 oborech

b od roku 2010 se bude vyučovat podle ŠVP v 36 oborech

c od roku 2011 se bude vyučovat podle ŠVP v 35 oborech

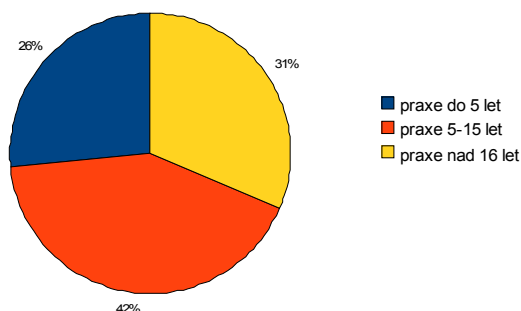
Z grafu vyplývá, že zastoupení „všech tří vln zavádění ŠVP“ je mezi respondenty poměrně rovnoměrně zastoupené. 31 respondentů již určitě podrobně znalo své RVP a s nejvyšší pravděpodobností pracovali na ŠVP, protože podle nich měli učit již od září 2009, ale v době provádění výzkumu (leden-červen 2009) už mohli téměř všichni vyučující znát RVP pro své obory, protože byly zveřejněny na stránkách nuov.cz, třetí vlna byla zveřejněna v květnu 2009. Pouze obory zařazené do čtvrté vlny ještě neměly k dispozici své RVP, jednalo se o nastavbové studium podnikání (5). Nicméně z praxe škol i z mého dotazování je téměř jisté, že ani ti, kteří měli podle svých ŠVP začít vyučovat ve školním roce 2010/11 ještě pravděpodobně RVP pro příslušné obory detailně neznali.³

Další z položek, kterou jsem v dotazníku zjišťovala, byla délka praxe učitel - respondenta, který odpovídal. Je to pro mne pouze „pomocná položka“, na kterou nekladu ve výzkumu zásadní význam, nicméně může pomoci objasnit či

³ V r. 2009 ještě na SOŠ stále panoval názor, že „možná“ se ŠVP zavádět nebudou, takže školy s jejich tvorbou nespěchaly a vyčkávaly do poslední chvíle

„dokreslit“ určité skutečnosti či alespoň naznačit odůvodnění určité volby daného respondenta.

Graf č.3, respondenti podle délky učitelské praxe

Zvolila jsem kategorie:

praxe do 5 let, praxe od 5 do 15 let, praxe nad 16 let,

protože v mnoha dotaznících se uvádí, že učitel do 5 let je na hranici klasifikace „začínající učitel“ a kritérium nad 16 let jsem si stanovila jako velmi zkušeného učitele.

Kritérium „délka praxe“ pro mne také nebude rozhodující, ale v případě, že by jedna ze skupin odpovídala výrazně shodně, bude jistě zajímavé ptát se proč. Může to být zajímavým vedlejším ukazatelem například pro skutečnost, že v posledních letech se na VŠ pedagogického směru relativně důsledně vyučuje MKV, jsou zařazovány přednášky s touto tematikou, což by mohlo zvýšit povědomí mladých, začínajících učitelů, s praxí do 5 let, o tomto tématu.

Jedním z cílů výzkumu bylo zjistit zda oslovení středoškolští učitelé plánují začlenění MKV do svých ŠVP v rámci jednotlivých oborů, zejména potom v rámci svých aprobací, tedy předmětů, které vyučují. Zajímalo mě také jejich názor na začlenění MKV do různých předmětů, které jsem si rozčlenila do tří kategorií:

1.kategorie: občanská výchova, osobnostní výchova, popř. základy společenských věd,

2.kategorie: další vyučovací předměty všeobecného základu vzdělávání,

3.kategorie: odborné předměty,

Ad 1) „občanská výchova, osobnostní výchova, popř. základy společenských věd“, jsem cíleně vyčlenila zvlášť, protože v těchto vyučovacích předmětech, jejichž náplní je společenskovední vzdělávání, se vždy vyučovaly prvky MKV a to již dávno před zaváděním ŠVP. V této kategorii bych očekávala absolutní snahu o začlenění MKV do výuky,

Ad 2) „další vyučovací předměty všeobecného základu vzdělávání“ je velmi pestrá a různorodá skupina (jazykové vzdělávání a komunikace, přírodovědné vzdělávání, matematické vzdělávání, estetické vzdělávání, vzdělávání pro zdraví, vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích, ekonomické vzdělávání), nicméně pro mé potřeby je možné na ni pohlížet jako na jednu kategorii pro hodnocení přístupu učitelů k začlenění MKV do jednotlivých předmětů. V této oblasti očekávám nižší zájem o začlenění MKV do výuky s tím, že mým cílem je „bořit mýty“ a upozornit učitele, že je to možné, ba dokonce nanejvýš vhodné (jak dokládám ve 4. kapitole své rigorózní práci), a že začlenit MKV do kteréhokoliv předmětu všeobecného vzdělávání je možné nenásilně a plně účelně,

Ad 3) skupina „odborné předměty“ byla takto vyčleněna cíleně a záměrně, protože se domnívám, že právě tady by bylo vhodné začlenit problematiku MKV tak, aby žáky, kteří si vzdělávací obor vybrali ze zájmu o něj, i tato témata maximálně zaujala. Kladným a vynikajícím příkladem může být například problematika multikulturního ošetrovatelství pro zdravotnické asistenty. Bohužel, tím výklad kladných příkladů téměř končí, protože většina dalších oborů, snad s mírnou výjimkou oblasti gastronomie, se příliš multikulturní odlišností ani problematikou celkově, nezabývá. Dle mého názoru je to škoda a právě zde je

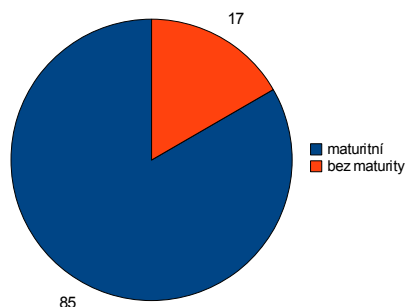
největší prostor pro nápravu a hledání nových směrů a možností. Jde o nelehký, ale zajímavý úkol pro vyučující odborných předmětů.

Do průzkumu se zapojilo 102 respondentů, kteří vyučují na středních odborných školách v různorodých oborech s maturitou (85) i oborech bez maturity, tříletých ukončených vydáním výučního listu (17) přičemž mnohé obory jsou zastoupeny duplicitně, opakovaně. Mnozí respondenti vyučují ve více vzdělávacích oborech. Frekvenci opakování oborů jsem nepovažovala za důležitou, protože nebylo mým cílem tuto položku sledovat.

Jedná se například o obory (řazeno dle abecedy podle názvosloví před školskou reformou, protože tak je respondenti uváděli):

*aranžér * automatizační technika * cukrář * ekologie a ochrana krajiny * hutník operátor * strojírenství * chemik operátor * informační technologie * karosář * kuchař * management cestovního ruchu * mechanik seřizovač * nástrojař * opravář zemědělských strojů * přírodovědné lyceum * sociální péče pečovatelská činnost * stavebnictví * technické lyceum * truhlář * zámečnick * zdravotnický asistent atd...

Graf č.4 Skupina respondentů dle oborů středního vzdělávání s maturitou a bez maturity

Většina zapojených respondentů vyučuje jak v rámci oborů s maturitou, tak i nematuritních oborech na jedné SOŠ nebo na více SOŠ. Počet zapojených středních odborných škol neznám, tuto informaci jsem nepožadovala, protože jsem se zavázala, že nebudu mezi sebou srovnávat jednotlivé školy ani učitele v rámci jedné školy.

Z uvedených údajů by mohlo relativně vyplynout, že větší zájem o problematiku zařazení MKV do ŠVP projeví učitelé vyučující v oborech s maturitou (připomínám, že rozhodnutí, zda se do u zařadí bylo jen na příslušných učitelích, oslovila jsem školy bez ohledu na to, zda vyučují obory s nebo bez maturity). Přesto se domnívám, že tento závěr není možné vyslovit, protože pro něj není dostatek podkladů. Nepopíratelným faktem ale je, že větší zájem o zapojení do výzkumu i o materiály, které jsem nabízela recipročně, projeví vyučující v oborech s maturitou.

Tímto bych považovala popis skupiny respondentů za vyčerpávající. V podstatě ke všem charakteristikám skupiny respondentů se ještě vrátím.

3.3 Vyhodnocení dotazníků

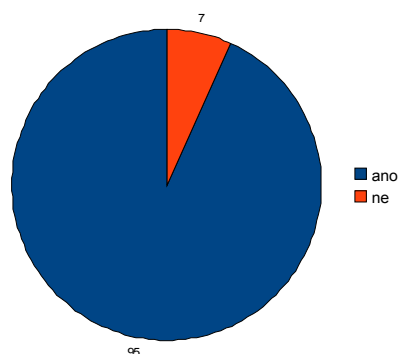
Dotazník⁴ pro učitele SOŠ s názvem „Multikulturní výchova (MKV) ve ŠVP na středních odborných školách“ jsem zpracovala na základě pilotního mapování problematiky. Připravila jsem pro učitele SOŠ na dané téma 13 uzavřených otázek, z toho 10 s možností volby ANO nebo NE a zbývající 3 vždy s nabídkou několika možností volby odpovědi. Četnosti jednotlivých voleb odpovědi byly základem pro kvantitativní zpracování získaných dat.

Vzhledem k tomu, že mnozí respondenti využili možnosti svou volbu odpovědi okomentovat, poskytl mi informace pro kvalitativní zpracování vybraných informací, které uvádím v rámci tzv. „Diskuse“.

⁴ je přiložen jako příloha č. 2

Otázka č. 1: Měla by Vaše škola v tomto oboru zařadit MKV do svého ŠVP?

Graf č.5, grafické vyjádření otázky č. 1

Možnosti odpovědi: ANO, NE

Očekávaná odpověď: ANO

Ze 102 respondentů 95 odpovědělo ANO, 7 NE.

U všech 7 respondentů, kteří odpověděli NE se jedná o učitele, kteří učí již déle než 16 let (4) a nebo 5-15 (3) let, všichni učí v oborech maturitních, 6 z nich učí všeobecně-vzdělávací předměty jako je výpočetní technika, fyzika, matematika a chemie v různých kombinacích, 1 potom odborné předměty z oblasti strojírenství, 6 respondentů s volbou NE jsou ženy, 1 muž. Jednalo se o obory vzdělávání: stavebnictví(2), podnikání(2), technická zařízení budov(2), chemik operátor (některý z respondentů může učit ve více oborech).

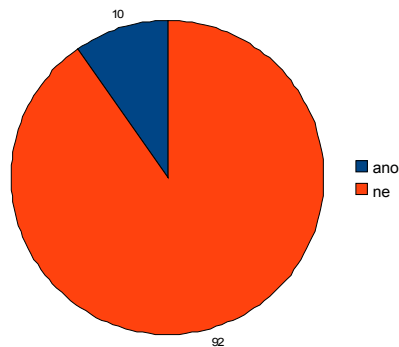
Očekávaná odpověď ANO se naplnila na 93%.

Diskuse k otázce č. 1:

Zaujalo mne, že všichni učitelé, kteří odmítli zařazení MKV do ŠVP v daném oboru (7 osob) již učí déle než 16 let, je tedy zřejmé, že se s problematiku multikulturality současného světa na vysoké škole pravděpodobně nesetkali, proto je jim zřejmě vzdálená. Navíc spektrum oborů, které jmenovaní učí, je v tradičním pojetí velmi vzdáleno učivu MKV. Přesto jsem se rozhodla navázat s nimi komunikaci e-mailem či osobně a poskytnout jim své aktivity MKV pro předmět matematika, výpočetní technika i chemie a fyzika. Dvě kolegyně (z různých škol) reagovaly v tom smyslu, že aktivity jistě zařadí, že ani netušily, jak je možné učivo MKV propojit s matematikou či chemií. Navíc obě respondentky komentovaly svou volbu odpovědi „NE“ v tom smyslu, že se domnívaly, že MKV patří zejména do občanské výchovy (a základů společenských věd), kde bude učivo probráno, proto nepovažovaly za nutné začleňovat ji dále, do jiných předmětů, takže v podstatě počítaly se začleněním MKV do ŠVP v rámci všeobecně vzdělávacího bloku. Konstatovaly, že si zpětně uvědomují, že i ony se setkávají při výuce s tématy MKV a komentovaly naši společnou diskusi v tom smyslu, že se asi budou muset nechat proškolit v oblasti MKV, aby byly připraveny na „všetečné dotazy žáků“. Jedna z kolegyně mi následně ještě zaslala jí vypracovanou aktivitu do matematiky s multikulturálním podtextem, kdy vypracovala příklady na výpočet procent na podkladě statistických údajů o nemocnosti, úmrtnosti a nezaměstnanosti v zemích třetího světa.

Otázka č. 2: Měla by vaše škola v tomto oboru zařadit MKV jako samostatný předmět?

Graf č..6, grafické znázornění otázky č. 2

Možnosti odpovědi: ANO, NE

Očekávaná odpověď: NE

Na tuto otázku odpovědělo ze 102 respondentů dle očekávání 92 respondentů NE a 10 respondentů ANO.

Respondenti s volbou ANO učí v 5 případech v oboru Zdravotnický asistent, v rámci kterého se již dnes učí předmět „multikulturní ošetřovatelství“ a učil se tam i před školskou reformou, 1 v oboru diplomovaná zdravotní sestra, 2 v oboru chemik operátor, po jednom v oboru technické zařízení budov a přírodovědné lyceum. 9 respondentů s volbou ANO byly ženy, 1 muž, 2 respondenti s praxí nad 16 let, 2 s praxí 6-15 let a 6 s praxí do 5 let. 9 respondentů s volbou ANO vyučuje odborné předměty (kategorie 3), 1 vyučuje občanskou výchovu (kategorie 1)

Očekávaná odpověď NE se na plnila na 90%.

Diskuse k otázce č.2

Odpověď NE jsem očekávala, protože již předchozí diskuse na toto téma ve mně vyvolaly dojem že učitelé SOŠ se problematikou MKV příliš nezaobírají, zejména ti, kteří ji nevyučují. Navíc jsem si ověřila diskusi v praxi, že na SOŠ nepracují předmětové komise (ve srovnání například se ZŠ, kde se na jejich práci více dbá a je kontrolována) a příliš se nedbá na mezipředmětové vztahy, většina vyučujících se zajímá zejména o svůj obor, a zvyšování své odborné kvalifikace v tomto oboru. Samozřejmě, takové tvrzení by vyžadovalo korektní výzkum, nicméně tento dojem ve mně zůstal v rámci diskuse.

Výjimkou v odpovědích na tuto otázku jsou vyučující v oboru Zdravotnický asistent, kde již specializovaná výuka MKV existuje, takže neměli jinou možnost než volbu ANO (samozřejmě, pokud se zavedením Multikulturního ošetřovatelství souhlasí). Ze 14 respondentů, kteří vyučují v tomto oboru ale pouze 5 volilo odpověď ANO. Oslovila jsem tedy 9 zbývajících respondentů s prosbou o upřesnění odpovědi na otázku v tom smyslu, zda respektují předmět Multikulturní ošetřovatelství či ne, a bylo mi sděleno, že samozřejmě s tímto předmětem všichni počítají (7 vyučuje odborné předměty, 2 OV -kategorie 1), ale měli za to, že se tážu na zavedení dalšího specializovaného předmětu tématicky zaměřeného na MKV.

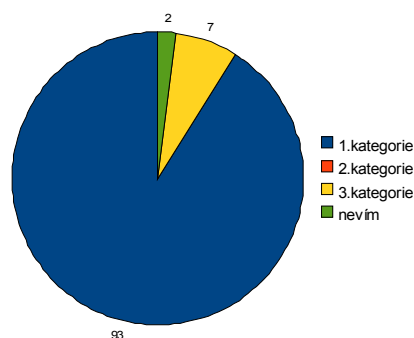
Další diskuse k této otázce vznikla z podnětu několika respondentů (všichni volili odpověď NE), vesměs v tom smyslu, že považovali za nutné mne upozornit, že už v rámci RVP byla snížena hodinová dotace v oblasti odborného vzdělávání ve prospěch všeobecného s tím, že přidávat další předměty dle jejich pohledu patřící do oblasti vzdělávání všeobecného, by bylo nevhodné. Protože se jednalo o hlavně vyučující odborných předmětů, upozornila jsem je na to, že i oni mohou zařadit MKV do svých vyučovacích hodin a tím výuku zpestřit a přiblížit současnému stavu světa, kdy se skutečně může stát, že jejich absolventi budou školu reprezentovat jako pracovníci v jiných zemích Evropské unie, popřípadě i mimo ni. Někteří připustili, že vlastně MKV s žáky „dělají“, mají zahraniční

exkurze (stavebnictví, strojnictví) a některé zkoušky žáci vykonávají online po internetu se zahraničními zkoušejícími (elektrikáři), takže musí být připraveni na jejich reakce a způsoby jednání. V rámci diskuse jsme nakonec dospěli k společnému názoru, že ve výše jmenovaných oborech skutečně v současné době není prostor a pravděpodobně ani společenská nutnost, zavádět samostatně předmět MKV s tím, že pokud se její učivo prolne rovnoměrně do stávajících předmětů, popřípadě klimatu školy, jeví se toto jako dostačující.

Závěr této konkrétní diskuse mne potěšil, ani jeden se zapojených učitelů neodmítl zcela začlenění MKV do svého odborného předmětu, ale několik z nich mne upozornilo, že to bude pro ně těžké, protože neexistují školení zaměřená právě na jednotlivé odborné předměty ve spojitosti s MKV. K problematice požadavků na učitele, který by chtěl do svého předmětu začlenit MKV, se vrátím v závěru této části práce.

Otázka č. 3: Který předmět daného oboru považujete za stěžejní, do kterého by se mělo zařadit nejvíce učiva MKV?

Graf č.7, grafické znázornění otázky č. 3

Možnosti odpovědi: různé, dle názvů předmětů, kategorizace viz výše

Očekávaná odpověď: kategorie 1, oblast všeobecně vzdělávacích předmětů - občanská výchova a základy společenských věd, u oboru Zdravotnický asistent potom Multikulturní ošetřovatelství-kategorie 3

V rámci této otázky jsem pro zpracování využila opět základní členění oborů na 3 kategorie:

kategorie 1: občanská výchova, osobnostní výchova, popř. základy společenských věd

kategorie 2 : další vyučovací předměty všeobecného základu vzdělávání

kategorie 3 : odborné předměty

Upozorňuji, že zde bylo rozčlenění poměrně problematické, protože školy si dle RVP a následně ŠVP mohou nazvat vyučované předměty svými názvy, pokud nejsou v přímém rozporu s obsahem učiva, a u mnohých to tak fungovalo již před školskou reformou (názvy předmětů nebyly zcela jednotné). Přesto členění na kategorie bylo relativně schůdné.

Respondenti opět reagovali dle očekávání, a to 93 by jich přednostně zařadilo MKV do předmětu občanská výchova (OV) a nebo základů společenských věd (ZSV), tedy do kategorie 1, žádný z respondentů by MKV nezařadil přednostně do dalších všeobecně vzdělávacích předmětů (to ale neznamená, že by ji tam nedoporučovali zařadit vůbec, to z otázky nevyplývá!) a 7 respondentů by přednostně (nebo nejvíce) zařadili MKV do odborných předmětů. Všech 7 respondentek vyučuje v oboru Zdravotnický asistent či Diplomovaná zdravotní sestra, ve 2 případech se jednalo o respondentky, které na otázku č. 2 odpovídaly ANO (MKV by měla být jako samostatný předmět) a zároveň učí odborné předměty v oboru Zdravotnický asistent.

Pro úplnost uvádím, že 2 respondenti odpověděli nevíím, přestože jim tato volba nabídnuta nebyla.

U této otázky jsem se nezabývala ani problematikou pohlaví učitelů, ani délkou jejich praxe, protože výstupy nevykazují podle mne žádné zajímavé poznatky.

Očekávaná odpověď v oblasti všeobecně vzdělávacích předmětů byla naplněna na 94%.

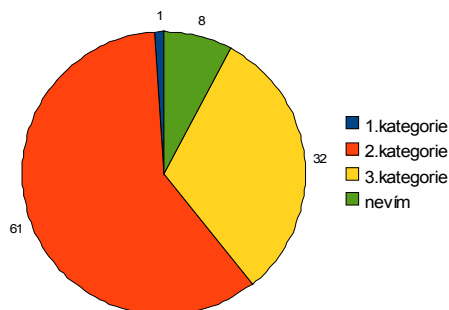
Diskuse k otázce č.3

Zajímavé jistě je, a bylo to podle předpokladů, že učitelé vyučující v oboru Zdravotnický asistent či Všeobecná diplomovaná sestra volili možnost zařadit MKV hlavně do odborné části přípravy, a to nejen ti, kteří vyučují odborné předměty, ale i vyučující předmětů ze všeobecně vzdělávacího bloku.

Považovala jsem za nutné, zeptat se většiny respondentů na další možnou volbu, zda počítají také se začleněním MKV do jiných částí vzdělávání žáků. Byla jsem mile překvapena tím, že téměř všichni „přiznali“ prvky MKV v mnoha oblastech všeobecného vzdělávání, například v rámci jazykové přípravy, v rámci výuky dějepisu (dějiny národností, etnik atd...), přírodopisu (učení o rovnosti ras), v rámci estetické výchovy atd... Všichni souhlasili se zařazením MKV do předmětů OV či ZSV.

Otázka č. 4: Do kterého předmětu v daném oboru je podle vás zcela nesmyslné, neúčelné, nevhodné zařazovat učivo MKV

Graf č..8, grafické znázornění otázky č. 4

Možnosti odpovědi: různé, dle názvů předmětů, dle kategorizace 1,2,3

Očekávaná odpověď: očekávala jsem odpověď, že půjde o matematiku, fyziku, chemii, tedy předměty kategorie 2, popřípadě o odborné předměty u technických oborů, tedy kategorie 3.

Obory jsem opět rozčlenila pro větší přehlednost do tří kategorií, a to kategorie 1) OV, ZSV, kategorie 2) další vyučovací předměty všeobecného základu vzdělávání, kategorie 3) odborné předměty

Respondenti opět reagovali dle očekávání s tím, že 1 respondent uvedl, že by MKV neměla být zařazena do OV, 61 respondentů, že by neměla být zařazována do jiných všeobecně vzdělávacích předmětů a 32 respondentů, že by neměla být zařazována do odborných předmětů a 8 respondentů odpovědělo neví.

Očekávaná odpověď (kategorie 2) byla naplněna na 62%.

Diskuse k otázce č.4

Jeden respondent (muž, délka praxe 6-15 let, vyučující v oboru Opravář zemědělských strojů odborné předměty) uvedl, že by MKV neměla být zařazena do OV, nicméně v rámci diskuse jsme došli k závěru, že měl za to, že když již MKV v OV zařazena je, není nutné činit nic navíc.

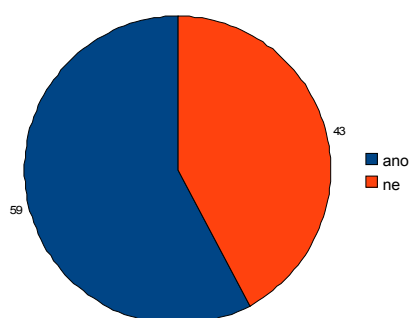
U této otázky mne samozřejmě zajímalo, do kterých předmětů konkrétně by respondenti nedoporučovali zařadit MKV, protože kategorizace, jak jsem ji provedla, zejména pro účely grafického zpracování, je velmi široká. Z kategorie 2, všeobecně vzdělávací předměty jsou to dle respondentů hlavně: matematika, fyzika, chemie, informační technologie (výuka práce s počítačem), tělesná výchova atd...

Zajímala mne také skupina 32 respondentů, která uvedla, že by MKV nezařadila do výuky odborných předmětů. Zarazilo mne, že 8 z nich právě tyto předměty učí a předpokládám, že prvky MKV zařazují, aniž by si to uvědomovali.

11 těchto respondentů učí v oborech bez maturity, 31 v oborech maturitních. Pokusila jsem se navázat kontakt zejména s 13 kolegy, kteří už budou učit podle ŠVP od 1. 9. 2009, ale musím konstatovat, že kromě 2, neměli zájem o diskusi na toto téma, komentovali to vytížeností nad finišující přípravou ŠVP a ti, kteří učí v oborech maturitních také vytížeností problematikou státních maturit, takže pro ně zavedení MKV do výuky bylo v tu chvíli nadstandardem, který si časově nemohli dovolit..

Otázka č. 5: Měla by vaše škola zařadit MKV do celého života školy i do činností mimo vyučování?

Graf č.9, grafické znázornění otázky č. 5

Možnosti odpovědi: ANO, NE

Očekávaná odpověď: ANO

Ze 201 respondentů odpovědělo 59 Ano a 43 NE. Ze 43 respondentů s volbou NE bylo 18 žen a 25 mužů, 11 z nich učí pouze v nematuritních oborech, 32 v oborech a maturitou, 13 z nich začalo vyučovat dle ŠVP už v roce 2009, 17 začne od r. 2010 a 13 ještě později.

Očekávaná odpověď ANO se naplnila na 58%

Diskuse k otázce č. 5

Naplnění očekávané odpovědi u této otázky mne mírně zklamalo, nicméně potvrdilo mi dojem, který ve mně vznikl už při relativně nezávazných rozhovorech s učiteli středních škol v rámci různých setkání při školeních atd..., že problematice MKV opravdu není v současné době na SOŠ věnována dostatečná pozornost. Samozřejmě je pochopitelné, že učitelé mají obrovské množství práce se zpracování mnoha ŠVP, respektive ŠVP pro mnohé obory, které školy vyučují, také se obávají změn v oblasti státních maturit. Proto se domnívám, že osvěta a rozhovory na téma MKV jsou přínosné a je třeba kolegy přesvědčovat a přesvědčit, že ji nelze opomíjet, protože by to bylo v neprospěch žáků. Naučit je žít v multikulturním světě je naše priorita, protože o tom, že svět je multikulturní už dnes, není sporu.

Co se týká zastoupení jednotlivých vzdělávacích oborů nedá se vysledovat žádná souvislost, a co se týká spektra předmětů, které respondenti s volbou NE učí, také se žádné souvislosti nejeví podstatné.

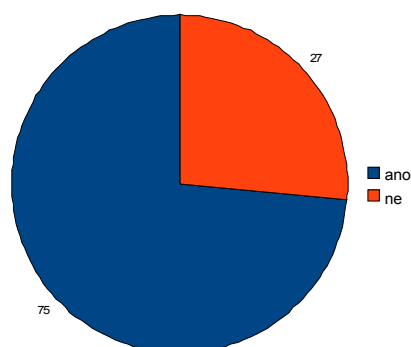
Pokusila jsem se k několika respondenty s volbou NE zavést diskusi s tím, že jsem je upozornila, že součástí celého života školy je také například příznivé klima pro žáky jiných sociokulturních zázemí, totéž pro vyučující, zařazení besed a celoškolských dnů s tematikou MKV, třeba den, kdy se hovoří anglicky, také naplňování Metodického pokynu MŠMT k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance č. j. 14 423/99-22 (dále jen Metodický pokyn), je vlastně vytvářením jednotného příznivého klimatu škola a zařazování prvků MKV do oblasti i mimo vyučování... , na tyto informace reagovali překvapivě kladně.

Na druhou stranu jsem vyvolala diskusi také s respondenty, kteří volili ANO, tam mne zejména zajímalo, jak chce škola zařadit (či už zařadila) MKV do celého života školy. V rámci odpovědí bylo skutečně na prvním místě vytváření příznivého prostředí pro žáky (učitele a další pracovníky školy) z jiných sociokulturních zázemí, prostředí bez diskriminace, xenofobie a rasistických projevů. Taky jsem také zaregistrovala několik přiznání, že se to ne vždy daří, nicméně důslednost potírání nežádoucích projevů a vyžadování stanovených

pravidel vede k nápravě. Dále respondenti uváděli, že vedou žáky k práci s etnickými skupinami (zejména obor zdravotnický asistent a sociální činnost – pomoc v práci různých nízkoprahových zařízení pro Romy atd...), pořádají na škole přednášky. Mnozí sem zařadili i vystoupení různých etnických kapel, besedy, návštěvy národopisných výstav a folklórních festivalů. Široký závěr nápadů a inspirací jak v rámci výuky i mimoškolně naplňovat učivo MKV mne příjemně překvapil.

Otázka č. 6: Měli by se podle vás všichni učitelé na škole dohodnout na jednotném přístupu k MKV, považujete to za nutné?

Graf č.10, grafické znázornění otázky č. 6

Možnost odpovědi: ANO, NE

Očekávaná odpověď: ANO

Ze 102 respondentů odpovědělo 75 ANO a 27 NE. U respondentů s volbou NE bylo 16 mužů a 11 žen. 5 respondentů učí v oborech bez maturity, 22 v oborech s maturitou, 6 respondentů s volbou NE pracuje ve školství do 5 let, 12 respondentů od 6 do 15 let a 8 respondentů 16 let a více, 14 respondentů vyučuje na své škole odborné předměty a 10 předměty všeobecně vzdělávací, 2 vyučují občanskou výchovu (základy společenských věd).

Očekávaná odpověď ANO se naplnila na 76%.

Diskuse k otázce č.6

Odpověď na tuto otázku nenaplnila zcela mé očekávání. Domnívala jsem se, že respondenti si uvědomí nutnost jednotného přístupu, zejména v souladu se současnou legislativou, Bílou knihou, školským zákonem, Metodickým pokynem ... Zavedla jsem proto s některými dostupnými respondenty s volbou NE diskusi na toto téma. V několika případech mi bylo sděleno, že právě předpokládali, že se nikdo neodchýlí od zákonů a norem, proto už není třeba se více dohadovat nad jednotnou koncepcí, protože je dána. Předpokládám, že kdybych otázku okomentovala v tomto smyslu, bylo by kladných odpovědí mnohem více.

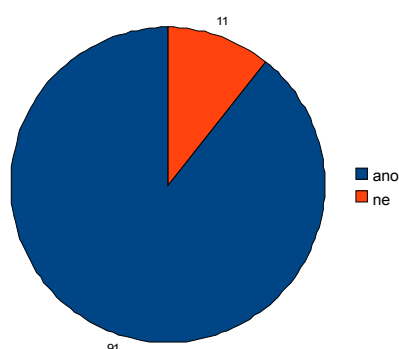
Co se týká zastoupení vzdělávacích oborů u volby NE, spektrum bylo velmi široké a různorodé, takže se nedají vysledovat žádné trendy. Potěšilo mne, že vyučující občanské výchovy volili možnost NE jen ve 2 případech a to byly ženy, vyučují v oborech sociální péče a chemik operátor. S kolegyní vyučující ve vzdělávacím oboru sociální péče jsem se pokusila navázat kontakt, ale nezdařilo se mi to.

Zajímala mne také zkušenost s dohadováním na jednotném přístupu k MKV u respondentů, kteří volili ANO. Ze 75 jich už 24 dle svých ŠVP vyučuje od r. 2009, takže ti už mají jisté zkušenosti s tvorbou ŠVP a spoluprací s kolegy. V rámci diskuse s nimi mi bylo sděleno, že například právě v rámci zařazování aktivit k naplnění Metodického pokynu se sešli zástupci všech vzdělávacích oblastí a prodiskutovali jednotný přístup a pak ho zahrnuli do úvodních prohlášení v ŠVP, například nulovou toleranci k projevům rasismu, xenofobie či náznakům diskriminace, na jedné ze škol (obor zdravotnický asistent), zařídilo vedení školení v oblasti MKV pro všechny učitele, další dvě školy se zapojily do projektů na téma MKV, které organizovaly krajské úřady, což příznivě ovlivnilo život celé školy na dva roky, na další škole požádal ředitel o zpracování koncepce jednotného přístupu k MKV metodika prevence (sociální péče), který v rámci různého v pedagogické radě na začátku školního roku provedl krátké vstupní

školení všem učitelům... jistě příklady velmi dobré praxe, které jsou hodny následování.

Otázka č. 7: Studují v současné době uvedený obor žáci jiných etnik, jiných národností než české či jiných státních příslušností než ČR?

Graf č.11, grafické znázornění otázky č. 7

Možnost odpovědi: ANO, NE

Očekávaná odpověď: ANO

Ze 102 respondentů 91 odpovědělo ANO, to znamená, že na škole, kde vyučují se učí minimálně jeden žák z jiného sociokulturního zázemí, 11 odpovědělo NE. Jedná se o obory zdravotnický asistent(2), přírodovědné lyceum(5), sociální péče(2), opravář zemědělských strojů, diplomovaná zdravotní sestra a ekologie a ochrana krajiny.

Očekávaná odpověď ANO se naplnila na 89%.

Diskuse k otázce č.7

Na základě těchto zjištění konstatuji, že ze 102 vzdělávacích oborů pouze v 11⁵ nestuduje žák z jiného sociokulturního zázemí, což dle mého názoru

⁵ může se jednat o situaci, kdy více než jeden učitel z toho konkrétního oboru odpovídali na dotazník

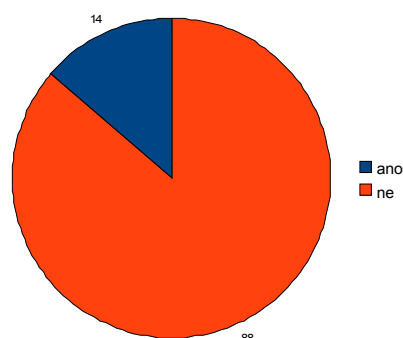
potvrzuje multikulturní prostředí našich škol a oprávněnost požadavku na multikulturní výchovu.

Požádala jsem některé respondenty o sdělení zkušeností s žáky jiného sociokulturního zázemí. Diskuse byla rozpačitá, vesměs žádali o plnou anonymitu a jejich vyjadřování bylo neochotné (diskuse prováděna e-mailem), či naopak spontánní, ale pro mne špatně zaznamatelné (při osobním setkání), protože odmítli sdělit informace na diktafon a ani dělání poznámek z mé strany na ně nepůsobilo povzbudivě, proto jsem od těchto aktivit ustoupila, a tuto část diskuse nemám podloženou.

Konstatuji, že v rámci diskuse nejčastějším žákem z jiného sociokulturního zázemí byli příslušníci národnostních menšin dle zákona 273/2001 Sb.⁶ Romové, Vietnamci, jeden žák pocházející z Ukrajiny. Do jiného sociokulturního zázemí zařadili někteří dotazovaní také žáky vyznávající pravoslavné náboženství (2) a islám (1). Nejedná se o úplný výčet z počtu 91 kladných odpovědí, protože ne všichni respondenti byli ochotni k další komunikaci o tématu.

Otázka č. 8: Učí v současné době v uvedeném oboru na vaší škole učitelé jiných etnik, jiných národností než české či jiných státních příslušností než ČR?

Graf č.12, grafické znázornění otázky č. 8

⁶ zákon 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin

Možnost odpovědi: ANO, NE

Očekávaná odpověď: NE

Ze 102 respondentů 88 odpovědělo NE, to znamená, že na jejich škole, v daném vzdělávacím oboru nevyučuje učitel pocházející z jiného sociokulturního zázemí a 14 respondentů odpovědělo ANO.

Ze 14 kladných odpovědí se jedná o vzdělávací obory: elektronické počítačové systémy (3), provoz a ekonomika dopravy, zdravotnický asistent, technická zařízení budov, strojírenství, hutník operátor, mechanik strojů a zařízení, karosář, zámečnický, mechanik seřizovač, nástrojář, truhlář. Jedná se o 4 obory nematuritní, 10 maturitních.

Očekávaná odpověď NE se naplnila na 86% (více viz. Diskuse).

Diskuse k otázce č.8

Nejen na základě zjištění prostřednictvím dotazníku konstatuji, že v rámci ČR je skutečně na učitelských místech velmi málo „cizinců“, respektive osob z jiného sociokulturního zázemí.

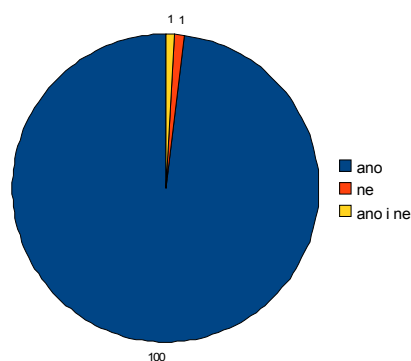
O komentář jsem požádala 14 respondentů, kteří zadali volbu ANO s tím, že jsem se zajímala zejména o bližší identifikaci učitele z jiného sociokulturního zázemí. Reagovalo 7 respondentů, kteří uvedli, že se jednalo o 4 učitele se slovenským původem, kteří ale dlouhodobě žijí v ČR. Ve 3 případech se jednalo o učitele cizích jazyků (angličtina, němčina), kteří tento cizí jazyk na škole vyučují v rámci dotačních programů, v jednom případě v rámci výměnné stáže, nicméně ani jeden z těchto tří nemá na území ČR trvalý pobyt a po realizaci programu se vrací do své vlasti.

V rámci jiné diskuse jsem se s touto otázkou obrátila i na další respondenty, původně s volbou NE, kde jsem se zajímala zejména o to, zda na škole neučí vyučující původem ze Slovenska, přičemž už dnes může mít české občanství. Většinou jsem se setkala s kladnou reakcí (jedná se o školy zejména ze zlínského

kraje, kde je velké množství smíšených česko-slovenských manželství), ale také s ujištěním, že Slováky dnes nikdo nepovažuje za cizince a sociokulturní zázemí jsme měli desítky let relativně společné. Takže odpovědi v rámci této otázky mohou být také mírně zkreslené, a to zejména názorem respondentů na to, kdo je „učitel z jiného sociokulturního zázemí“. Sama jsem o tom přemýšlela v tom smyslu, že osobu, která se narodila na Slovensku, ale již léta žije v ČR a má také české občanství nepovažuji za osobu z jiného sociokulturního zázemí.

Otázka č. 9: Máte za to, že se žáci, absolventi uvedeného oboru, setkají v praxi s multikulturními podněty a vlivy?

Graf č.13, grafické znázornění otázky č. 9

Možnost odpovědi: ANO, NE

Očekávaná odpověď: ANO

Ze 102 respondentů 100 odpovědělo ANO, 1 zvolil odpověď NE a 1 zvolil nenabídnutou odpověď ANO i NE, kterou jsem dodatečně zahrнула do možností odpovědí.

Odpověď NE volila žena, učitelka s praxí delší než 16 let, vyučující v nematuritním oboru cukrář, odborné předměty.

Odpověď ANO i NE volila žena, učitelka s praxí od 6 do 15 let, vyučující v maturitním programu, ve vzdělávacím oboru zdravotnický asistent, odborné předměty.

Očekávaná odpověď ANO se naplnila na 98%.

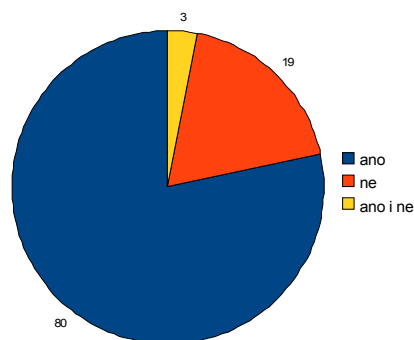
Diskuse k otázce č. 9

Zaujalo mne, že odpověď NE volila žena, učitelka s praxí delší než 16 let, vyučující v nematuritním oboru cukrář odborné předměty. Volila tak přesto, že v otázce 7 uvedla, že v tomto oboru se učí žáci z jiných sociokulturních zázemí, takže její žáci se již dnes na škole setkávají s multikulturními jevy i vlivy a je zřejmé, že i v pracovním poměru bude tento trend pokračovat.

Odpověď ANO i NE volila žena, učitelka s praxí od 6 do 15 let, vyučující ve vzdělávacím oboru zdravotnický asistent odborné předměty. Její volba se mi zdá zarážející, protože v rámci odborných předmětů má již tento obor zavedeno multikulturní ošetřovatelství a je zřejmé, že volba je na místě, protože pacientem, klientem ve zdravotnickém zařízení se může stát občan z jiného sociokulturního zázemí. Předpokládám, že nelze popřít, že každý praktikující zdravotnický asistent se s ním minimálně 1x (pravděpodobně mnohem vícekrát) za praxi setká. Problematika mne zaujala, tak jsem položila otázku kolegyni ze studií (studovala se mnou učitelství sociálních a zdravotních předmětů pro střední odborné školy na pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci) a při respektování zákona o ochraně informací jsem se zeptala, zda na oddělení, kde dnes pracuje, leží klient z jiného sociokulturního zázemí. Konstatovala, že dva (oddělení 24 lůžek). Tím samozřejmě nepopírám právo na vlastní názor výše jmenovaných dvou respondentek. Přesto se domnívám, že jejich názor není založen na reálném stavu dnešní společnosti.

Otázka č. 10: Máte za to, že je škola schopná žáky na výše uvedené setkání (střetnutí) s multikulturními vlivy v praktickém životě adekvátně připravit?

Graf č.14, grafické znázornění otázky č. 10

Možnost odpovědi: ANO,NE

Očekávaná odpověď: ANO

Ze 102 respondentů odpovědělo 80 ANO, 19 NE a 3 volili možnost ANO i NE, kterou jsem následně opět zahrnula do možností odpovědí.

Z 19 respondentů s volbou NE bylo 8 mužů a 11 žen, 7 z nich pracuje ve školství do 5-ti let, 7 má praxi 6-15 let a 5 pracuje déle než 16 let. V nematuritních oborech vyučují 3 respondenti s volbou NE, 16 potom v oborech maturitních, jedná se zejména o obory: elektronické počítačové systémy, veřejnosprávní činnosti, management obchodu, sociální péče(3), zdravotnický asistent (2) opravář zemědělských strojů(3), podnikání(5), chemik operátor (2), přírodovědné lyceum. Příslušní respondenti vyučují ve 3 případech OV a příbuzné obory (kategorie 1-viz výše), v 6 případech další předměty všeobecně vzdělávacího základu (kategorie 2) jako výpočetní technika, matematika, fyzika, chemie a v jednom případě český jazyk. V deseti případech vyučují odborné

předměty (kategorie 3). Rok zavedení ŠVP v příslušných oborech v 5 případech od r. 2009, ve 4 od r. 2010 a v 10 případech od r. 2011.

Respondenti s volbou ANO i NE byli 3. Ve všech případech ženy vyučující v maturitních oborech zdravotnický asistent a ekologie a ochrana krajiny (2), vyučují předměty výhradně odborné (kategorie 3). Rok zavedení ŠVP 2010.

Očekávaná odpověď ANO se naplnila na 78%

Diskuse k otázce č. 10

Velmi příjemně mne překvapila vysoká důvěra respondentů v to, že škola je schopna žáky připravit na multikulturní vlivy v praktickém životě. Samozřejmě toto zjištění skýtá mnohem víc otázek, například byli si respondenti jistí, že škola při současném aktuální stavu je toho schopná, nebo šlo o víru, že kdyby se zkvalitnila MKV, bylo by reálné, že je toho škola schopna...

Skepticky se na možnost, že je škola schopná žáky připravit na výše uvedené, dívá 19 respondentů, co si tito lidé myslí, že by bylo třeba ještě udělat, jaké podmínky dodržet, aby žáci byli připraveni? Oslovila jsem všech 19, reagovalo 6 a to zejména v tom smyslu, že velká část výchovy leží také na rodině, zejména různé postoje přebírají žáci od svých rodičů a pak je těžké, pokud nejsou zcela žádoucí, je ve škole měnit. Diskutující přiznali, že se jedná zejména o problematické postoje k národnostní menšině Romů. Velká část žáků přichází již s „hotovým“ postojem k této skupině obyvatel, často se záporným, nevstřícným. Kupodivu na tom nic nemění ani to, že příslušní žáci mohou mít za spolužáky Romy a s nimi dobře vycházet, hodnotit konkrétního jedince kladně, považovat ho dokonce za kamaráda a přítele, přesto na Romy jako skupinu pohlížejí negativně. Musím potvrdit, že s těmito postoji se setkávám i já osobně v roli učitelky ZŠ a mám stejnou zkušenost a ročně opouští naši základní školu několik žáků, u kterých si tento postoj, který si přinesli z rodiny, nepodařilo změnit. Kupodivu na druhou stranu se postoje ke skupině národnostní menšiny Vietnamců měnit daří, a to zejména díky osobnímu kontaktu s konkrétním příslušníkem této menšiny. Může jít samozřejmě o náhodné situace a stavy, v této

věci jsem výzkum neprováděla, nicméně osobní zkušenost má i diskutujících byla relativně shodná.

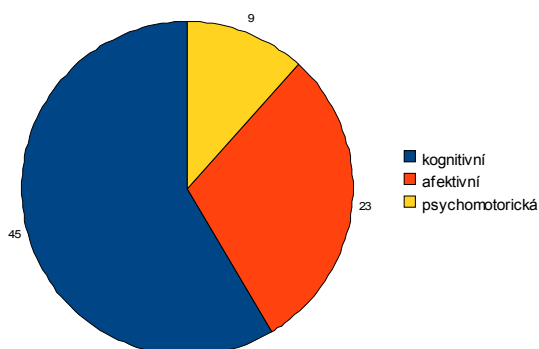
Otázka č. 11: Výuka MKV by měla podle Vás být hlavně (samozřejmě nejen)

a) kognitivní – informace, vědomosti, znalosti o jiných kulturách atd...

b) afektivní – prožitková, snažit se o vytváření kladných postojů a hodnot

c) psychomotorická- „vycvičit“ žáky v adekvátní komunikaci a jednání s odlišným (lidmi i jevy)

Graf č.15, grafické znázornění otázky č. 11

Možnost odpovědi: a, b, c

Očekávaná odpověď: v tomto pořadí od největší četnosti po nejmenší: a, b, c

Ze 102 respondentů volilo odpověď a) 45, odpověď b) 23 a odpověď c) 9 respondentů.

Odpověď a), 45 respondentů, z toho 5 z oborů nematuritních, 40 z oborů maturitních, 26 žen a 19 mužů, 15 s délkou praxe do 5 let, 16 s délkou praxe od 6 do 15 let, 14 s praxí delší než 16 let. 7 z nich vyučuje předměty kategorie 1 (OV a ZSV ...), 19 vyučuje předměty všeobecně-vzdělávacího základu a 19 vyučuje odborných předmětům na svých školách.

Odpověď b), 23 respondentů, z toho 8 z oborů nematuritních, 15 z oborů maturitních, 14 žen a 9 mužů, 5 s délkou praxe do 5 let, 13 s délkou praxe od 6 do 15 let, 5 praxí delší než 16 let. 10 z nich vyučuje předměty kategorie 1 (OV a ZSV ...), 6 vyučuje předměty všeobecně-vzdělávacího základu a 7 vyučuje odborných předmětů na svých školách.

Odpověď c), 9 respondentů, z toho 1 z oboru nematuritního, 8 z oborů maturitních, 8 žen a 1 muž, 1 s délkou praxe do 5 let, 5 s délkou praxe od 6 do 15 let, 3 praxí delší než 16 let. Žádný z nich vyučuje předměty kategorie 1 (OV a ZSV ...), 2 vyučují předměty všeobecně-vzdělávacího základu a 7 vyučuje odborných předmětů na svých školách.

Očekávaná odpověď se naplnila v poměru 45:23:9

Diskuse k otázce č. 11

Odpovědi na tuto otázku pro mne nebyly překvapením, již z diskusí a osobních rozhovorů jsem vycítila, že MKV na SOŠ se orientuje převážně kognitivně, jde o poskytování informací, vědomostí a znalostí o jiných kulturách atd... V rámci diskuse jsem se s pěti respondenty dobrala k závěru, že právě na základě jasných, přesných a nezkreslených informací, tedy vědomostí, mohou žáci pak sami volit způsoby, jakými na ně budou reagovat. Že v okamžiku, kdy mají dostatek informací a neobávají se neznámého, mohou to lépe poznávat a posléze si vytvářet i adekvátní společensky žádoucí postoje a hodnoty.

Jen 23% vyučujících by ve výuce MKV preferovalo orientaci afektivní, na pocity, prožitky, vytváření postojů a hodnot žáků. Samozřejmě pak je otázkou jaké metody výuky by využívali, jak by s učivem pracovali atd... jedna z respondentek mi prozradila, že ona využívá v rámci výuky MKV například motivační příběhy mladých lidí z jiného sociokulturního zázemí, emotivně vypjaté ukázky z filmů, s tím cílem, aby se žáci do situace např. příslušníka menšiny vžili a uvědomili si, jak by se v ní cítili oni.

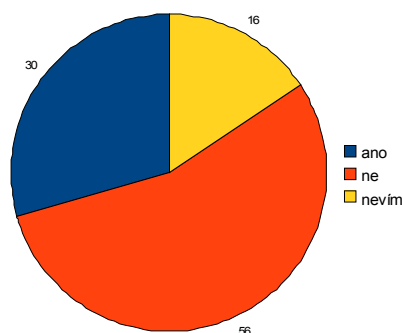
Jedna z respondentek, která uvedla, že by výuky MKV měla být hlavně v oblasti psychomotorické, výcvikové, mi pak v diskusi prozradila, že pro ni je

podstatné, aby se žák uměl chovat, vystupovat, reagovat a proto se svými žáky nacvičuje situace a jejich reakce na ně. To považuje za důležité, zejména v oborech obchodník, prodavač a v oblasti hotelnictví.

Otázka č. 12: Máte za to, že je v RVP tohoto oboru téma MKV dostatečně zastoupeno?

U této otázky jsem v úvodu uvedla: *Vyplňte prosím jen pokud jste již měli čas se s RVP pro uvedený obor seznámit.*

Graf č.16, grafické znázornění otázky č. 12 i s volbou NEVÍM

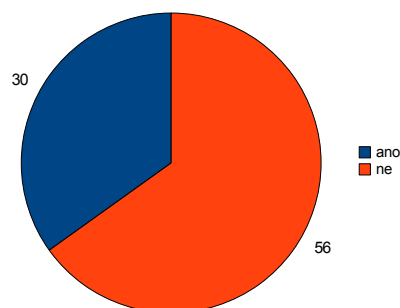

Možnost odpovědi: ANO, NE

Očekávaná odpověď: NE

Volba „nevím“ v počtu 16 respondentů je přiřazena těm, kteří se ještě s RVP neseznámili. Volba „ANO“ v počtu 30 respondentů těm, kdo se domnívají, že MKV je v RVP jejich oboru dostatečně zastoupena, volba „NE“ v počtu 56 respondentů těm, kteří se domnívají, že MKV není v jejich RVP zastoupena dostatečně.

Graf č. 17, grafické znázornění otázky č. 12 bez volby NEVÍM

Grafické znázornění otázky č. 12 bez volby „nevím“, tedy pouze z pohledu 86 respondentů, kteří již měli čas se se svým RVP seznámit.

Volba ANO v počtu 30 respondentů je přiřazena těm, kteří se s RVP seznámili a mají pocit, že je v něm MKV dostatečně zastoupená a volba NE v počtu 56 respondentů těm, kteří se již se svým RVP seznámili a mají pocit, že v něm není MKV dostatečně zastoupena.

Očekávaná odpověď se naplnila na 65 %.

Diskuse k otázce č. 12

Odpověď na tuto otázku mne mírně zaskočila. Očekávala jsem vyšší procento respondentů, kteří zvolí odpověď NE, tedy že MKV není v jejich RVP dostatečně zastoupena, protože jak jsem již dříve uvedla, MKV v RVP pro SOŠ není jako taková vůbec uvedena. Vysoké procento kladných odpovědí si proto mohu vysvětlit pouze dvěma způsoby a to:

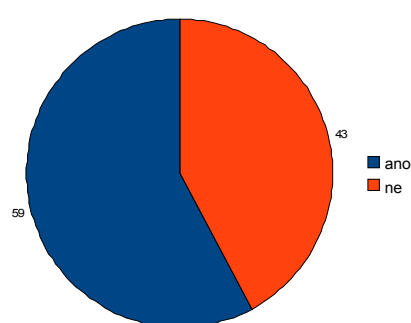
a) respondenti si zcela neuvědomili zastoupení MKV v rámci příslušného RVP,

b) respondenti „odhalili“ témata MKV, která jsou „skrytá“ v některých vzdělávacích oblastech, jako je například jazykové vzdělávání a komunikace, společenskovední vzdělávání, popřípadě průřezové téma občan v demokratické společnosti a nebo již mají dobré zkušenosti se začleňováním témat MKV přímo

do výuky, třeba i z dřívějších období před školskou reformou. Tato situace by byla pro MKV vynikající.

Otázka č. 13: Domníváte se, že zapojení do tohoto u může ovlivnit začlenění MKV do Vašeho ŠVP?

Graf č.18, grafické znázornění otázky č. 13

Možnost odpovědi: ANO, NE

Očekávaná odpověď: ANO, NE v přibližně stejném zastoupení

Ze 102 respondentů 59 volilo ANO, 43 NE.

Diskuse k otázce č. 13

Tato otázka byla z mého pohledu více-méně pouze doplňková, protože už v tu chvíli, kdy se učitelé zamysleli nad začleněním MKV do svých ŠVP, ale také přímo do výuky, když vyplnili dotazník, byli jistě částečně ovlivněni, a zároveň upozorněni na tuto problematiku. Věřím, že většina vnímavějších respondentů si uvědomila naléhavou potřebu neopomenout témata MKV a aktivně je do výuky všech vzdělávacích oblastí zařazovat.

Shrnutí

Na závěr této kapitoly musím konstatovat, že výsledky výzkumu mne příliš nepřekvapily, pouze potvrdily můj názor, že na MKV bylo v rámci RVP pro SOŠ pozapomenuto, že je velkou chybou, když není MKV zařazena přímo mezi průřezová témata jako je tomu například u RVP pro základní vzdělávání⁷, protože šance na to, aby se MKV stala samostatným předmětem je za současného stavu výuky na SOŠ téměř nulová.

Velmi mne potěšilo, že valná většina dotázaných je přesvědčena, že MKV musí být zařazena do ŠVP v oboru, ve kterém vyučují, a to jak maturitním, tak i nematuritním, přesto, že v RVP konkrétně uvedena není. Jednoznačně jsem očekávala, že témata MKV by respondenti zařadili přednostně a nebo pouze do učiva občanské výchovy či základů společenských věd a vůbec by je nezařazovali do předmětů jako je matematika, fyzika, chemie či tělesná výchova. Pevně doufám, že následující kapitola mé rigorózní práce dokáže, že i tam je možné témata MKV účelně a smysluplně zařadit. Mírné zklamání mi přinesly odpovědi na otázku č. 5, kdy pouze 55% respondentů by zařadilo MKV do celého života školy, tedy nejen do vyučování. Myslím, že v této oblasti je třeba výraznější osvěty mezi učitelskou veřejností. Osobně se domnívám, že škola vychovává a vzdělává nejen v přímém vyučovacím procesu, ale také klimatem školy, školní „firemní“ kulturou, vztahy, mimoškolními aktivitami, estetikou prostředí atd... Také mne zaskočilo, že víc než 27% respondentů necítí potřebu sjednotit přístup k MKV v rámci celého učitelského sboru.

Naopak žádné překvapení pro mne osobně nepřineslo zjištění, že více než 89% vyučujících učí ve svém oboru žáky z jiných sociokulturních zázemí, což dokazuje, že multikulturalita do škol pronikla, už tady je.

Myslím, že zajímavé je i zjištění, že 19% dotazovaných není plně přesvědčeno o tom, že současná SOŠ může žáky na setkání s multikulturalitou adekvátně připravit. Za téměř nejzávažnější zjištění považuji fakt, že 65%

⁷ RVP ZV, str. 97

dotázaných, kteří se již seznámili se svými RVP se domnívá, že v nich MKV není dostatečně zastoupena. Přiznám se, že jsem očekávala vyšší procentuální zastoupení, protože jak jsem již několikrát uvedla, MKV jako taková není v RVP vůbec uvedena a pokud ji tam zbývajících 35% respondentů odhalilo v dostatečném zastoupení, pak je to skvělá zpráva.

Domnívám se, že výsledky výzkumu mohou být zajímavé pro praktikující učitele SOŠ, zejména pro konfrontaci jejich osobních názorů s názory uvedených respondentů. Rozhodla jsem se, že jim je poskytnu v plném rozsahu na webových stránkách. Výsledky, ale třeba i diskuse k nim, může mnohé učitele inspirovat k serióznímu zamyšlení nad začleněním MKV do ŠVP na SOŠ, ale i přímo do výuky v rámci jejich aprobací.

Diskuse k závěrům výzkumu

Z dílčí diskuse nad problematikou začlenění MKV vyplynula mezi respondenty jistá bezradnost v tom ohledu, jaké znalosti, schopnosti, a dovednosti by měl mít učitel, který chce zařadit MKV do svých vyučovacích hodin, kde by měl čerpat bezpečné a prověřené informace. Z diskuse vyplynuly tyto závěry.

Obor či aprobace MKV zatím na našich vysokých školách neexistuje. Nejblíže je mu aprobace občanská výchova či základy společenských věd pro SOŠ. Přesto je zcela jisté, že MKV budou v praxi „provozovat“ i učitelé, který výše uvedené aprobace nemají.

Otázka zní, jaké nároky by měly být kladeny na učitele, který má zájem začlenit MKV do svého vyučovacího předmětu, ať už je tímto předmětem kterýkoliv z oblasti všeobecného či odborného vzdělávání?

Další otázkou je, kde má tento učitel hledat inspiraci, náměty, literaturu, informace, kde si může zvýšit své znalosti a vědomosti?

Odpovědi na většinu otázek je třeba hledat v konkrétních ŠVP a celkové koncepci MKV, jak si ji škola stanoví. Jenže co dělat, když si ji škola nestanoví, když MKV ve svém ŠVP opomene, když se pedagogický sbor a vedení školy

nedohodne na jednotné koncepci MKV? Pak tu máme závazné školské dokumenty (Bílá kniha, Školský zákon, metodické pokyny), které jasně hovoří o toleranci, snášenlivosti, respektu.

Záležitostí, kterou nelze opomenout, je také celková atmosféra ve společnosti. Učitel je její součástí a ať chce či nechce, je vždy ovlivňován názory a myšlenkami, které slýchá v médiích, čte v tisku, najde na internetu či v odborných publikacích. A když jimi není přímo ovlivněn on, tak je vstřebávají jeho žáci.

Česká společnost podle mnohých autorů není vstřícná vůči jiným a odlišným lidem, vůči příslušníkům jiných etnik, „cizincům“, lidem z jiného sociokulturního zázemí.⁸ Čech se údajně bojí jiného, cizího, neznámého,⁹ protože na „jiné“ není tradičně zvyklý. Je pravda, že jsme po II. světové válce žili více než čtyřicet let v relativně uzavřeném prostředí, za železnou oponou. Sami jsme příliš cestovat nemohli a na příslušníky jiných, třeba i exotických zemí, národností i etnik, kteří k nám přijížděli hlavně za studiem, jsme pohlíželi jako na „chudáky“, kteří potřebují naší pomoci, kterým nabízíme vzdělání, otevíráme obzory, takže pro nás nepředstavovali žádnou hrozbu.

Zajímavým zjištěním je, že pouze každý pátý český zaměstnavatel by zaměstnal cizince.¹⁰ Poslední z uvedených výroků je z nejnovějšího průzkumu Sociologického ústavu Akademie věd ČR zveřejněného na jeho webu.¹¹

Těchto několik úvah vyplynulo z posledních zpráv na informačním webu Novinky.cz, přiznám se, že jsem ani příliš nemusela hledat. Je to současný trend v naší společnosti? Je to jen xenofobie, strach z cizinců, který se dá, jak doufáme my učitelé, odstranit poznáváním a poznáním, kdy už cizinec pro nás nebude cizí ale relativně čitelný? Potom je nejvyšší čas začít s MKV!

Moje přítelkyně s americkým občanstvím, která přijela do naší republiky studovat, hovoří o tom, že když potká Američan europoidního typu (rasy¹²)

⁸ <http://www.novinky.cz/kultura/35745-multikulturalismus-diagnoza-i-odpoved.html>

⁹ <http://www.novinky.cz/domaci/12508-evropska-barka.html>

¹⁰ <http://www.novinky.cz/ekonomika/186363-cizince-by-zamestnavala-jen-petina-cechu.html>

¹¹ http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100995s_ov100118.pdf

¹² *Slovník pro studenty antropologie, heslo „rasa“, str.433*

Američana negroidního či mongoloidního typu, oba jsou stále Američany, našinci. Když potká Čech z majoritní společnosti například Roma, je pro něj Rom „cizinec“, byť tu jeho rodina žije už více než 5 generací a on je plnoprávným občanem ČR dle platné legislativy, a stejné pocity prožívá Čech když potká Ukrajince, Vietnamce... bez ohledu na to, zda mají či nemají české občanství. Pro velkou část Čechů je ten, kdo má odlišný vzhled, jinou barvu kůže, jiné postavení očí ve tváři, cizinec.¹³ Je to skutečně tak? Vidí moje přítelkyně Čechy správně? A je vůbec možné takto zobecňovat? Pokud by to ale byla pravda, kde se v nás, Češích, vzaly kořeny těchto pocitů? Jak těžké bude změnit tyto názory převládající ve společnosti? To jsou otázky, které si jistě kladou téměř všichni učitelé, kteří se MKV zabývají.

Učitel, který se pustí do výuky MKV na SOŠ by měl být jednoznačně velmi pečlivě připraven **odborně**, v tomto případě rozuměj vědomostně, teoreticky v oblasti oboru multikulturních znalostí. Jak už jsem ale uvedla výše, specializované studium zatím neexistuje. Já to ale nepovažuji za příliš velkou závadu. Učitel je vysokoškolsky vzdělaný člověk, zcela jistě se setkal s filosofií, sociologií, antropologií, pedagogikou, etnologií, jako vědními disciplínami, dokáže se určitě orientovat v informačních zdrojích a pracovat s nimi. Pak je odborná příprava učitele MKV otázkou jeho sebevzdělávání.

Kde a jak si může učitel osvojit teoretickou koncepci potřebnou pro výuku MKV? Jednak jsou to oficiální slovníky a encyklopedie, v tomto případě raději v tištěné a redigované podobě (mnohé uvádím v literatuře), zejména bych vyzdvihla Malinův Slovník pro studenty antropologie, který je neocenitelným zdrojem informací, je relativně aktuální a moderní (vyšel r. 2007)¹⁴.

¹³ *Slovník pro studenty antropologie, heslo cizinec- osoba bez státního občanství daného státu...*

¹⁴ *Viz Seznam použité literatury,*

slovník je dostupný ve dvou dílech na internetu, a to: <http://www.sci.muni.cz/anthrop/moduly/>

SPSAI.pdf) a (<http://www.sci.muni.cz/anthrop/moduly/SPSAII.pdf>) a od stejného autora je dostupný Antropologický slovník na <http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>, který též doporučuji

Mohla bych také doporučit stránky, které jsou na pomoc MKV cíleně vytvářeny, nicméně v našem případě jsou vhodné zejména pro informovanost učitele, popřípadě pro ty, kteří budou MKV vyučovat v rámci občanské výchovy či základů společenských věd. Jsou to například stránky CzechKid (ideální jsou pro základní a gymnaziální vzdělávání v rámci průřezového tématu, méně už pro SOV, kde nebude zřejmě dost vyučovacího prostoru pro plné seznámení žáků s obsahem stránek ve vyučování, učitel je ale může doporučit v rámci domácí přípravy), stránky organizace Člověk v tísni – Varianty a stránky Metodického portálu RVP, zejména potom digitální učební materiály. Odkazy na uvedené stránky jsou zveřejněny taktéž v literatuře za textem rigorózní práce či na stránkách [http:// multikulturnivychova.sweb.cz/](http://multikulturnivychova.sweb.cz/). Mnoho praktických i teoretických informací je možno načerpat na stránkách Multikulturního centra Praha či Kabinetu multikulturní výchovy pedagogické fakulty Masarykovy univerzity Brno.

Doporučuji také sledovat nabídky dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, zejména akreditované programy, kterých je v poslední době relativně velký výběr.

Nemohu opomenout ani možnost zapojení škol do různých multikulturních projektů, které díky podpoře z Evropské unie v současné době vznikají jak v soukromém sektoru (různé obecně prospěšné společnosti, občanská sdružení), tak i v rámci krajských úřadů, školských odborů atd... zapojení může být velkým přínosem pro učitele, v rámci jeho dalšího vzdělávání, a zároveň i pro žáky. Na druhou stranu může být i velkým zklamáním, proto je třeba projekty pečlivě vybírat a seznámit se dopředu s jejich náplní, přednáškami i realizátory.

Nakonec bych se chtěla zmínit o skutečnosti, jak připravují na MKV budoucí učitele vysoké školy. Já osobně mám dobrou zkušenost, přestože jsem studovala obor velmi široce pojatý s názvem „Učitelství sociálních a zdravotních předmětů pro střední odborné školy“ na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci v letech 2003-2009, považuji svou přípravu v oblasti MKV

za podnětnou, inspirující a relativně dostačující (pro ty kolegy, budoucí učitele, kteří jsou ochotni se sebevzdělávat a doplňovat si vědomosti, znalosti, i dovednosti i po ukončení studia). V každém případě si myslím, že žádná vysoká škola nemůže učitele připravit odborně úplně na všechno. Učitel má přímo povinnost se stále vzdělávat, doplňovat nové poznatky, nové informace. Když sleduji seznamy přednášek, nalézám zejména na pedagogických fakultách názvy jako „multikulturní výchova“ v téměř každém oboru. Jak s výstupem z přednášky naloží vysokoškolský student, později absolvent a učitel, je již na něm.

Pokud je učitel vybaven kvalitním vědomostně teoretickým základem v oblasti MKV, ještě stále nemá ani zdaleka vyhráno. MKV klade dle mého názoru na učitele mnohem vyšší nároky, zejména potom v oblasti sdělování vlastního názoru a osobních postojů, než například matematika, přírodní vědy atd... (kde jsou správné odpovědi relativně jednoznačně dány ve smyslu $1+1=2$). Mnohá témata MKV ovšem vyvolávají ambivalentní postoje, společensky přípustné jsou dva i více výkladů různých situací, a to zejména, pokud máme ve třídě žáky z různých sociokulturních skupin, tak jistě můžeme očekávat jiný postoj majoritní a jiný postoj minoritní skupiny, je nutné respektovat reálné zkušenosti a prožitky žáků.

To vše otevírá spoustu nezodpovězených otázek. Je nutné, aby se učitel vždy přiklonil k většině? Nebo dokáže obhajovat i názor menšiny? Nebo si může dokonce dovolit svůj názor nevyslovit? Při vyučování MKV se učitel žákům v každém případě více odhaluje, otevírá, a tím se mnozí učitelé mohou cítit mnohem zranitelnější.

S čím se tedy dopředu vyrovnat, na co se připravit?

V každém ohledu osobně vycházet dobře s žáky i kolegy jiného sociokulturního zázemí, se spoluobčany, umět jednat s rodiči těchto žáků. Sám se vnitřně vyrovnat s touto „jinakostí“ a nediskriminovat, a to ani pozitivně. Průcha nazývá schopnost přijmout, respektovat a následně vhodně komunikovat s žáky (rodiči) z jiných sociokulturních zázemí pojmem: „interkulturní kompetence“¹⁵, já

¹⁵ Průcha, J.: *Multikulturní výchova str.102*

bych raději ve stejném smyslu použila pojem multikulturní kompetence.¹⁶ Někomu může být taková způsobilost dána tak nějak „do vínku“, citově, jiný se jí musí naučit na základě racionálních úvah.

Příklad 1: Učitelka Nováková rozhoduje o tom, jak bude klasifikovat žáky z střední odborné školy romského etnika Dianu. Srovnává její školní výsledky s žáky z majoritní společnosti Evou. Obě mají stejný známkový průměr cca 3,45, obě se jeví ve vyučování stejně aktivní, respektive spíše pasivní, obě mají v mírném nepořádku sešity, pomůcky... nakonec napíše do katalogového listu Dianě známku 3 s tím, že „protože je Romka, ani od ní víc nemůže čekat“ a Evě 4, protože by si holka měla uvědomit, že má víc zabrat“.

Příklad 2: Učitelka Horáková rozhoduje o tom, jak bude klasifikovat žáky z střední odborné školy vietnamské národnosti Lio, která se s rodiči přistěhovala teprve před rokem do ČR. Srovnává její školní výsledky s žáky z majoritní společnosti Janou. Obě mají stejný známkový průměr cca 1,45, ... nakonec napíše do katalogového listu Lio známku 1 s tím, že „dívka zatím ne zcela zvládla český jazyk, ale je velmi snaživá a aktivní“ a Janě 2, protože „je pasivní, neprojevuje zájem o obor, v hodinách dává najevo, že se nudí, přestože zřejmě zná správné odpovědi, nikdy se nepřihlásí“.

Můžeme se přímo žáků zeptat, která z učitelek může mít „klidné spaní“ a která by se měla nad sebou zamyslet? Předpokládám, že většina z nás odsoudí jistým způsobem vždy jednání učitelky Novákové z příkladu č 1, jednoznačně se dopustila diskriminace a to ještě na zřejmě rasovém podkladu, kdy cosi odpustila jedné dívce jen proto, že je Romka. A co učitelka Horáková z příkladu č 2, tady by možná došlo k vážnější diskuzi. Nicméně se domnívám, že to, že dívka nezná úplně dokonale jazyk, ale aktivně se ho učí, a přes tuto překážku patří s výborným žákům... je vlastně objektivní překážkou. Jde jen o to, má učitel oprávnění takto reagovat? Není to také pozitivní diskriminace? Opět cítím jistotu

¹⁶ *Odvozuji od pojmu „multikulturní výchova“, který používám*

ambivalenci, dvojznačnost... vypadá to, že obě možnosti by v příkladu č 2 mohly platit, došlo i nedošlo k diskriminaci, existuje jediná pravda?

Už jen z těchto příkladů je jasné, že výuka MKV, ale ani samotné multikulturní kompetence učitele nejsou vůbec jednoduchou záležitostí s jediným správným řešením v každém případě. Musíme vždy přimíchat špetku pedagogického talentu, taktu i mistrovství a diplomacie, vlastností, bez kterých se učitel neobejde. Osobně se domnívám, že právě řešení a vyřešení těchto situací v konkrétní čas, ve třídě, s konkrétními žáky, mne na pedagogické práci stále přitahuje a vždy přitahovalo.

Nejen multikulturní kompetence jsou důležité pro vyučujícího MKV. Potřebné jsou diagnostické schopnosti, odhadnout a otipovat žáka, ale i celý třídní kolektiv, rozhodnout jakým způsobem mu nejlépe konkrétní učivo MKV předložit.

Didaktické schopnosti zase pomohou učivo nabídnout srozumitelně, jasně a stručně s přiměřeným prostorem pro diskusi, protože v rámci MKV je stále a vždy o čem diskutovat, napoví jaké metody využít, jak probudit zájem žáků a jak ho udržet. S jejich pomocí se učitelé také podaří ověřit, zda dosáhl stanovených cílů.

Schopnosti komunikace, interakce a vlastní tvořivost jsou další atributy, bez kterých se učitel MKV jen stěží obejde. Nejde jen o komunikaci verbální, ale zejména a hlavně o neverbální, o gesta, řeč těla, mimiku. Pokud učitel bude hovořit plamenně o tom, že je třeba být tolerantní, respektovat, ctít všechny lidi bez rozdílu rasy, náboženského vyznání, barvy pleti, pohlaví... a pak při náhodném setkání například v rámci školní přednášky cíleně nepodá ruku Romovi, Vietnamci, Židovi, nebo jiným gestem naznačí odpor či netoleranci... veškeré jeho snažení je zbytečné. Žáci mu už neuvěří, nemohou... proto je důležitá i empatie, vnímání pocitů a názorů jednotlivců, ale i celkové atmosféry třídy, a to nejen ve vyučování, ale i přestávkách.

Mít organizační schopnosti je pro každého učitele důležité, a při MKV bych je opět ještě vyzvedla. Témata MKV je dobré předkládat co nejméně klasickou

formou výkladu či přednášky, které zaznamenávají jen relativně nízkou efektivitu vyučovacího procesu, a co nejvíce interaktivními metodami, skupinovou prací, která zajišťuje diskusi mezi žáky, prožitkovými aktivitami a tady jsou organizační schopnosti učitele absolutně nezbytné, aby se metoda nestala cílem, ale skutečně jen cestou, prostředkem k dosažení cíle, jak to má být...

...to vše patří k profesní kvalifikaci učitele a učitele MKV o to více.¹⁷

Není toho málo, co se od učitele SOŠ, který se rozhodne nasadit do výuky MKV, žádá. A navíc bude muset skloubit témata MKV se svých vyučovacím předmětem, protože samostatný předmět pro MKV nemá.

¹⁷ *Obecná pedagogika I, str.171,172*